

Barbara
Vujanović

Guslareva duša i njezin kip

SVJETLANA SUMPOR, *Petar Smajić 1932. – 1941.*

Zagreb, Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2010.

ISBN 978-953-6660-48-3

Nakon desetljeća fragmentarne obrade, fascinantni kiparski opus naivnog umjetnika Petra Smajića (Smajići, zaseok Doca Donjeg, okolica Splita, 1910. – Ernestinovo, 1985.) doživio je temeljito i nadahnuto tumačenje zahvaljujući Vladimiru Crnkoviću, ravnatelju Hrvatskoga muzeja naivne umjetnosti u Zagrebu i Svjetlani Sumpor, kustosici u HMNU. Povodom stote obljetnice rođenja i dvadeset pete godišnjice umjetnikove smrti, Svjetlana Sumpor priredila je monografiju te komornu kritičku izložbu. Dvojezična, hrvatsko-engleska monografija i izložba pokrivaju kiparovo stvaralaštvo u razdoblju od 1933. do 1941. godine – njegovo prvo, dalmatinsko razdoblje. Ono je unutar cjelokupnoga opusa najplodnije, najznačajnije, uvelike različito te kvalitetom superiorno u odnosu na drugo, tzv. slavonsko razdoblje, od kojega ga dijeli čak trinaest “praznih” godina, kada je, kako navodi Crnković, Smajić u potpunosti odustao od kiparenja.

I drugo razdoblje, međutim, premda nije u glavnom fokusu ove monografije, prikazano je i razloženo kroz brojne ulomke iz tekstova drugih autora koji su se bavili Smajićem. Podsjetimo se, prvu je monografiju napisao još 1976. godine Oto Švajcer, no unatoč kvalitetnom tekstu “zbog neshvatljivo slaboga, gotovo amaterskog fotomaterijala te niske tehničke razine tiska nije polučila cilj”. Monografija Svjetlane Sumpor stoga je napokon donijela iscrpno predstavljanje radova, sabiranje do sada nepoznate dokumentacije, rekonstruiranje biografije, donošenje

mnštva ranijih interpretacija, ispravljanje pogrešnih datacija te pronicljivo tumačenje razloga i načina formiranja autorske osobnosti Petra Smajića, koji je svojim jedinstvenim “primitivnim”, minimalističkim i suzdržanim rukopisom ispisao jednu od duhovno najneposrednijih, visoko empatičnih dionica hrvatske, ali i europske moderne umjetnosti.

Ta autentična epizoda naivne umjetničke produkcije, koja u svojim najvećim dosezima predstavlja nezaobilazan doprinos hrvatskoj modernoj umjetnosti, započela je zahvaljujući potrebi da se likovno oplemeni jedan običan predmet čiji je identitet primarno određen njegovom funkcijom. Seoski rezbar izrezbario je, naime, na mjestu vrata i glave gusala figuru muškarca na konju. Sretnim slučajem jednoga dana 1932. godine, kada je skromni čovjek sa sela došao na splitski pazar prodati svoje ruketvorine, ljepotom nevelikoga konjanika ostao je osupnut dr. Slavan Vidović, sin glasovitoga slikara Emanuela. On je otkupio gusle i štoviše potaknuo Smajića na izrađivanje samostalnih figura. Godine 1934. Vidović mu priređuje izložbu u Salonu Galić u Splitu, a iste godine novootkriveni umjetnik izlaže s grupom Zemlja u Zagrebu.

Lociranje legendarnih gusala u fundusu splitske Galerije Emanuel Vidović te konačno opredjeljenje za 1932. kao godinu susreta, inicijalni je doprinos autorice. Svjetlana Sumpor knjigu je koncipirala oko pet ključnih poglavlja, zapravo esejističkih prikaza, a u iščitavanju kompleksne materije izdvojila je pet skulptura “vrhunske kvalitete i

inovativnosti” kao “najprimjerenije ilustracije karakteristika Smajićeve skulpture”: *Raspelo* (1933.), *Majka i dijete* (1934.), *Konjic* (1934.) i *Ljubavnici Adam i Eva* (1936.). Uzimajući ta remek-djela kao reprezentativne primjere, metodom *pars pro toto* Svjetlana Sumpor razlaže Smajićevu likovnu osobnost i značenje njegova djela u cjelini. U *Raspelu*, primjerice, tako prepoznaje *poziv na meditativnost*: “Asketizam Kristove pojave, kao i cjelokupna sažetost lika na znak pozivaju gledatelja, umjesto na emocionalnu egzaltaciju, na skromnost, meditativnost i pijetet.”

Susret sa Slavanom Vidovićem, koji je zbog toga prvog poticaja i angažmana svakako presudan, nije međutim bio i jedini važan za Smajićevu umjetničku sudbinu. Na izložbi u Salonu Galić sreo je i Ivana Meštrovića, čiji je meteorski put također započeo u škrtom kraju oblikovanjem figurica u mekanom drvetu ali i kamenu, i čije je također rano krucijalno djelo konjanička figura – *Bosanan na konju*. Meštrović je naumio pomoći Smajiću tako da mu financira školovanje u Rimu, no zbog obiteljskih prilika ovaj je to morao odbiti. Cijeli je Smajićev život uistinu bio određen potrebama i tragedijama članova njegove mnogobrojne obitelji. Valja istaknuti i poznanstvo s Cvitom Fiskovićem, tada kustosom Arheološkoga muzeja u Splitu, koje se ostvarilo također Vidovićevom zaslugom, 1936. godine. Fisković je od njega naručio dva podupirača za knjige sa skulpturalnim ukrasom u obliku ljudskih glava. Smajić, koji je ljudsku figuru tako lapidarno svodio na univerzalne simbole postojanja, statične pojave koje se opiru vrtlogu vremena, u ovom je slučaju suptilno izrazio upečatljivu pojavnost muškaraca svojega rodnog kraja.

Aklamacija ga je pratila od početne afirmacije, pa sve do kasnijih godina stvaralaštva. Javljala su se i pitanja je li za njegov umjetnički razvoj sreća ili ne što se nije domogao Akademije (ili što se Akademija nije domogla njega). Domaći i strani povjesničari umjetnosti mahom su hvalili njegov suzdržani stil koji spontano apstrahira najbitnije, zaobilazi deskripciju i detaljizam zadržavajući unutar zatvorene, škrte epiderme skulpture golemu snagu ekspresije. Istaknutu ulogu imala je oduševljena i ustrajna podrška povjesničara umjetnosti i likovnih kritičara Radoslava Putara i Miće Bašičevića.

Arhajska elementarnost kiparske forme u monografiji se pak dovodi u vezu s anonimnim predstavnicima minulih tradicija, ali i s istaknutim imenima kao što su Modigliani, Martini, Barlach i Brancusi. Svjetlana Sumpor napose izdvaja potonjeg, pa će istaknuti kako je “Smajićevu ‘dalmatinsku’ fazu obilježila specifična, istodobno lapidarna i istančana jednostavnost i pročišćenost forme” koju je “uvjetno nazvala *brancusijevskom*”. Iscrpan ali pitak tekst, upotpunjen različitim dodatnim izvorima, pisanom i fotografskom dokumentacijom, zaokružio je na dostojan način fenomen Petra Smajića. Tome su uvelike doprinijele i rafinirane fotografije Gorana Vranića te grafička oprema studija Rašić u kojoj se s istančanim osjećajem za cjelinu ističe upravo ono najvažnije. U svojim procjenama Svjetlana Sumpor nedvojbeno je sigurna i suverena, no pri tome ostavlja i dostatan prostor čitatelju da, neovisno o upućenosti i stručnosti, samostalno razumijeva i donosi vlastite zaključke. Stručna i literarna kvaliteta autorice, na čast Petra Smajića, u ovom su se izdanju sretno poklopile. x